

Jelentések tükrében

A Napi Operatív Információs Jelentéseket (NOIJ) 1979. január 2. és 1990. január 12. között készítették a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei, a III/I. (Hírszerző), III/II. (Kémelhárító), III/III. (Belső reakció elhárító), III/IV. (Katonai elhárító) Csoportfőnökségek, a postai küldemények ellenőrzését ellátó III/3. osztály és esetenként a szocialista tömb más elhárító szervezetei. Híryanagait a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkárságai Osztályának küldték meg (1983. második felétől ez Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság néven működött). A beérkezett alapjelentésekből itt állították össze a főcsoportfőnökség összefoglalóját. Ezek az információs anyagok a belügyi vezetés tájékoztatását látták el.

Az ún. összefoglaló jelentések végén zárójelben a jelentést küldő szervezet megjelölése található. Több alkalommal szerepel az egyes híryanagok előtt különböző kódjelzés, amely az információ megszerzésének módját jelölte (HMB: titkos megbízott, HMT: titkos munkatárs, HK: hivatalos kapcsolat, ASZA: állambiztonsági tisztek megállapításai, értesülései, TA: telefonlehallgatás, K/3: postai küldemények operatív ellenőrzése).

Válogatásainkban nem feltétlenül a teljes napi jelentést, hanem annak csak bizonyos pontjait közöljük. Nem a nyilvánosság szándékával szervezett események, magánbeszélgetések szereplőinek nevét monogramjukkal helyettesítjük.

A jelentések – elvileg legalábbis – egységes szempontrendszer alapján készültek, így megtudhatjuk belőlük, hogy az állambiztonság figyelme kikre és mire terjedt ki, az ország életének milyen momentumait tartotta fontosnak feljegyezni. Így néztek ki a nyolcvanas évek állambiztonsági tükrében. Ám a dokumentumok meglehetősen korlátozott horizontja arra is figyelmeztet, hogy azok inkább szólnak a nyolcvanas évekbeli politikai rendőrségről, mint magáról „az” évtizedről. Mindenesetre arra kiválóan alkalmasak, hogy a nyolcvanas éveket át- és megélők összehasonlíthassák: saját tapasztalataik mennyiben tértek el a hatalométól.

Müller Rolf

Májusban – titokban

A magyar állambiztonság információi a csernobili atomszerencsétlenség után

Ha az 1986-os év történéseit akarjuk lajstromba venni, akkor a korszakkal foglalatostkodóknak elsőként a Duna Kör szervezte felvonulás, a Tiszatáj-ügy és az 1956-os forradalom és szabadságharc 30. évfordulója elevenedik meg. Ám, az ellenzéki köztörténet e mérföldköveinek jelentőségét nem kibővítve, minden bizonnyal két egészen más esemény volt az, mely ez idő tájt leginkább foglalkoztatta az ország lakosságát: az egyik a magyar labdarúgó válogatott mexikói (le)szereplése, a másik, amely tragikus következményei miatt leginkább kiemelkedik a felsoroltak közül, a csernobili atomerőműben bekövetkezett robbanás április 26-án.

Napjainkban, amikor közelmúltunk állomásai a történeti megismeréstől vezérelve kerülnek újra reflektorfénybe, a kutatók, az érdeklődők számára a szocialista rendszer állami- és pártszerveinek iratai elsődleges forrásnak számítanak. Hosszan sorolhatnánk a csernobili katasztrófával kapcsolatos dokumentumokat: a külügyi rejtjeltáviratokat, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának a közhangulatról (is) informáló jelentéseit, a Politikai Bizottságnak szánt tájékoztatókat. Ugyanakkor ezek ismeretében jogosan merülhet fel a kérdés, hogy az említett információs anyagokon túl, vajon milyen, a katasztrófával kapcsolatos *állambiztonsági jelentések* landoltak az „illetékes elvtársak” asztalán. A kérdés valóban jogos, de teljesítése korántsem egyszerű. Igaz, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára a rendszerváltozást megelőző korszak belügyminisztériumi/állambiztonsági szerveinek iratai között számos olyan dokumentumot őriz, amely a politikai felső vezetés tájékoztatására készült, azonban az adott, 1986-os év ilyen jellegű iratai vagy teljes egészében hiányoznak, vagy csak nagyon hiányosan állnak rendelkezésünkre. A Levéltár

őrzésében homogén, „sértetlen” forrásanyagként jelenleg csak az ún. *Napi Operatív Információs Jelentések* (NOIJ) találhatóak, amelyek a Belügyminisztérium „információéhségének” kielégítését látták el.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a BM vezérkar érdeklődésére számot tartó, első Csernobillal kapcsolatos információ jó pár nappal az események után, május 4-én keletkezett, majd ezt követően e hónapban még számos jelentés futott be a „belügyi hírközpontba”. Az információs mechanizmus csúcsán lévők ezekben nem ritkán csak csekély „operatív értékkel bíró” anyaggal találkoztak, mint például egyes nyugati országok importkorlátozó lépései, vagy éppen a kijevi magyar kolónia, az ott tanuló magyar egyetemisták helyzete. Máskor azonban a balesettel kapcsolatos véleménynyilvánítások (kisebb közösségekben elhangzott beszélgetések, utcai feliratok, röplapok) kerültek a válogatásba, amelyek közül nem egy az atomenergia potenciális veszélyeit, illetve a nukleáris katasztrófa következményeit a nyílt rendszerkritikával kapcsolta össze. Megint más értékkel bírhatott a kémelhárítás berkeiből származó azon információ, amely – a lakosságot nyugtatgató *Népszabadsággal* ellentétben – szembesítette „olvasóközönségét” a megdöbbentően magas sugárszennyezettségi adatokkal. S természetesen ezekben a napokban fokozott figyelem kísérte a paksi atomerőmű működéséről, illetve a kiemelt fontosságú „objektum” környezetében élők hangulatáról szóló híreket.

A naponta összeválogatott állambiztonsági jelentéscsokrok itt közölt szálai keletkezésük körülményeiből adódóan sajátos módon gazdagíthatják 1986 köztörténetét, annak tudományos feldolgozását, de sokkal inkább a magát – sokszor jelentéktelen – információk iparszerű termelésével igazoló állambiztonsági szerv megismerését segítik elő.

Az összefoglalókat a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságának fejlődés papírjára gépelték, azokat minden esetben Harangozó Szilveszter rendőr altábornagy, miniszterhelyettes, illetve Vagyoczký Béla rendőr ezredes, titkárságvezető látta el aláírásával. A dokumentumok „Szigorúan titkos! Különösen fontos!” minősítésüket elveszítették, azonban a jelentésekben szereplő személyek esetében – mivel nem közszereplőkről van szó – úgy döntöttem, hogy teljes nevüket monogramjukkal helyettesítem. Az egyes források előtt a napi összefoglaló jelentésben kapott sorszámuk, utánuk zárójelben az információt szolgáltató állambiztonsági szerv rövidítése található.

Dokumentumok:

1. Az 1986. évi 85. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 4.

5. A budapesti olasz nagykövetség titkársága április 30-án a Polgári Védelem ügyeletének telefonszámát kérte a MNVK [Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnöksége] Külügyi Osztályától. Indoklasként azt közölte a hívó, hogy a nagykövet a szovjetunióbeli reaktorkatasztrófa kapcsán a magyarországi sugárhelyzetről kíván felvilágosítást kérni. Vezetői utasítására az olasz nagykövetség titkárságával azt közölték, hogy a szovjet nagykövetséghez forduljanak felvilágosításért, mivel a katasztrófa a Szovjetunióban történt.

Intézkedés: tájékoztatták a Polgári Védelem törzsparancsnokát, aki mindennemű információszolgáltatás elöl a jövőben is elzárkózik.

(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentések 85 – 5 – 1986.]

2. Az 1986 évi 86. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 5.

7. Hivatalos kapcsolattól kapott tájékoztatás szerint a csernobili atomerőmű-balesetet követően f. hó. 1-én Ungvár irányából sugárfertőzött felhőzet érkezett Magyarországra

légterébe, amely 2-án Jászberény – Szolnok – Paks irányában áthaladt az országon, elérve az 5000 mB/m³ sugárszintet (az elfogadott érték 250 mB/m³). A légköri viszonyok alapján a következő felhősáv f. hó. 4-5-én halad át az országon; várható sugárszintje 2000 mB/m³ lesz.

Az információ ellenőrzött.

Megjegyzés: A PVOP [Polgári Védelem Országos Parancsnoksága] közreműködésével a záhonyi MÁV állomáson folyamatosan ellenőrzik a Szovjetunióból érkező vagonokat. A mért adatok védelme érdekében az egyes ellenőrző pontok közötti rádió-forgalmazást megszigorították.

(III/II)

8. Ausztria, Svédország és az NSZK hatóságai tilalmi listára tették a Magyarországról származó élelmiszer-termékeket: a különböző primőr szállítmányokat a határról visszafordítják.

Más árú esetében az NSZK határállomásai mérik a gépkocsik sugárszennyezettségét, és ha az magasabb a megengedettnél a járműveket lemossák, ha utána is nagyobb a megengedettnél, akkor a szerelvényeket visszaküldik.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a párt illetékes vezetőit.

(III/II)

9. Az osztrák állami szervek f. hó 2-től megtiltották minden vasúti szállítmány átvételét, mely a Szovjetunióból tengelyátrakással, ill. Záhonyban átrakott áruval érkezik. A fenti időpont óta 380 vagon árú rekedt hazánkban. A MÁV illetékes vezetői a szükséges intézkedéseket megtették.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a párt illetékes vezetőit.

(III/II)

11. A csernobili atomerőműben bekövetkezett baleset miatt Pakson és a környező falvakban a tömegkommunikációs eszközökön keresztül elhangzott kedvező információk ellenére rendkívül feszült a közhangulat. Operatív és hivatalos kapcsolatok állítása szerint a lakosság körében megingott a bizalom a – más típusú és biztonságosabb – paksi atomerőmű üzemeltetése iránt.

Intézkedés: folyamatosan figyelemmel kísérik a fejleményeket.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 86-7-1986., 86-8-1986., 86-9-1986., 86-11-1986.]

3. Az 1986. évi 87. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 6.

4. A csernobili atomerőműben bekövetkezett balesettel összefüggésben, a kijevei magyar kolóniával kapcsolatban az alábbi információk keletkeztek:

- körükben nyugtalanságot keltett, hogy a MALÉV-képviselő – állítólagos szakmai elfoglaltságra hivatkozva – május 4-én családjával együtt, váratlanul hazautazott;
- az ösztöndíjasok közül csak négyen tartózkodnak Kijevben (a többiek Magyarországon maradtak a május 1-i ünnepi szünetet követően, illetve időközben hazautaztak), a főkonzul május 5-re szervezte meg összehasonlító sugárellenőrzésüket.

Az információ ellenőrzött.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 87-4-1986.]

4. Az 1986. évi 88. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 7.

7. A Kijevben tanuló magyar diákok közül nyolcan bejelentették a Művelődési Minisztériumban, hogy nem hajlandók visszatérni tanulmányaik folytatására. Hírek terjedtek el, amelyek szerint a csernobili szerencsétlenséget követően hazatértek közül két fiatal a KFKI-ban [Központi Fizikai Kutatóintézet] megvizsgálták, és jelentős sugárterheltséget állapítottak meg náluk.

Az információ forrása ellenőrzött;
tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: az információt felhasználják a tájékoztató munkában.
(III/III)

8. A budapesti brit nagykövetség sugárfertőzési vizsgálat céljából f. hó 5-én zöldség-, tej- és ivóvízmintákat küldött Londonba.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/I Csoportfőnökséget.
(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 88-7-1986., 88-8-1986.]

5. Az 1986. évi 91. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 12.

6. A BM III/IV Csoportfőnökség f. hó 8-án jelentette, hogy K. ZS., a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola hallgatója társai előtt azt állította, hogy a csernobili szerencsétlenséggel kapcsolatban a magyar hírközlő szervek hazudnak, a SZER [Szabad Európa Rádió] viszont valódi adatokat közölt.

Újabb információ szerint a főiskola három másik hallgatója is hasonló kijelentéseket tett társai körében.

Az információ forrása ellenőrzött;
tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: kijelentéseket dokumentálják, és tájékoztatják a főiskola parancsnokát.
(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 91-6-1986.]

6. Az 1986. évi 93. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 14.

5. A szerv munkatársa f. hó 13-án személyesen tapasztalta, hogy a Budapest, V. Március 15-e téren lévő nyilvános illemhely oldalán, jól látható kb. 20-25 cm-es piros betűkkel festve Csernobil=(halálfej rajza) szöveg olvasható.

Intézkedés: tájékoztatták a BRFK áb [állambiztonsági] szervét.
(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 93-5-1986.]

7. Az 1986. évi 95. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 16.

11. K. L. hadnagy, 26 éves, MSZMP-tag, a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola egyik technikai tanszékének tanára április 28-án, egy foglalkozáson, 20 hallgató előtt kijelentette, hogy a csernobili katasztrófát követő magyar sajtóregagálás „az elavult Kádár János-féle öreg politika következménye, amin csak annak változtatásával lehetne segíteni...”, a Kádár-féle politika a 60-as években még jó volt, de ma már nem”.

Kijelentései alátámasztására egyéb példákat is felhozott, így a Bős-Nagymarosi Vízlépcső megépítésének kérdését.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: a kijelentéseket dokumentálják, és tájékoztatják a főiskola parancsnokát.
(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 95-11-1986.]

8. Az 1986. évi 96. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 19.

6. A BRFK áb szervének jelentése szerint folyó hó. 15-én a reggeli órákban 2 db, eltérő szövegű, kézzel írt röpcédulát találtak a metró Árpád-hídi végállomásán. Az ismeretlen elkövető – a csernobili katasztrófa kapcsán – mindkét irományban szélsőségesen ellenséges hangnemben támadja a magyar és a szovjet állami és pártvezetést.

A röpcédulát a metró dolgozói beszolgáltatták.

Intézkedés: - elvégzik az irattári ellenőrzést, a szakértői vizsgálatokat;
- az ismeretlen elkövető felderítéséhez szükséges adatgyűjtést megkezdték.

(III/III)

7. A BM III/IV Csoportfőnökség egyik titkos megbízottjától származó, egyoldalú, nem ellenőrzött információ szerint a Paksi Atomerőműben f. hó 12-én benzinnel mostak le beépítendő alkatrészeket, ennek során nagy mennyiségű mosóbenzin került a lefolyónyílásba, s ezáltal robbanásveszélyes helyzet jött létre. Az atomerőmű vezetése a mosóbenzint eltávolította, de a felelősök megállapítására nem intézkedtek.

Intézkedés: tájékoztatják a Tolna megyei RFK áb szervét.

(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 96-6-1986., 96-7-1986.]

9. Az 1986. évi 101. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 26.

12. A csernobili baleset miatt Kijevből hazatért magyar egyetemi és főiskolai hallgatók ügyében a Művelődési Minisztérium a következőket javasolta:

- akik részére a sugárzást mérő szakemberek az itthon maradást ajánlják, azok maradjanak itthon;

- a többiek térjenek vissza tanulmányaik folytatására, a vizsgák letételére;

- amennyiben a jelenlegi visszatérést nem vállalnák, tanácsolják a kinti oktatási intézményekkel elintézni őszi utóvizsgázás lehetőségét, vagy az évkihagyást.

Az illetékes szervek döntése alapján a hallgatóknak vissza kell térniük Kijevbe tanulmányaik folytatására.

Az információ ellenőrzött.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 101-12-1986.]

10. Az 1986. évi 102. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 27.

4. A BRFK áb szervének jelentése szerint f. hó 25-én, a késő esti órákban 20 db, írógéppel írt, ellenséges röplapot találtak a Dob u. 27. szám alatti lakóház levélszekrényében, valamint a ház előtt lévő nyilvános telefonfülkében.

A magyar nyelvű röplapok szerzője – mint osztrák környezetvédő – felhívja a figyelmet az atomerőművekben rejlő potenciális veszélyre, majd így fejezi be a röplapot: „A csernobili katasztrófa láttán mi osztrákok, férfiak és a nők arra kérjük Önöket, szomszédainkat, hogy ismételten foglalkozzanak a környezetvédelem kérdésével, utasítsák el az atomenergia bármiféle felhasználását, meglévő és kiszámíthatatlan veszélye miatt!”

Intézkedés: - végrehatják az irattári ellenőrzést;
- elvégzik a szakértői vizsgálatokat;
- jogi véleményezést készítenek.

(III/III)

Megjegyzés: A BM III/3 Osztály jelentette, hogy a budapesti postaládák ürítése során 33 db ugyanilyen röpcédula került a birtokukba.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOII, Összefoglaló jelentések, 102-4-1986.]

11. Az 1986. évi 103. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 28.

8. A szerv kapcsolata f. hó 20-án egyoldalas, írógéppel írt röplapot talált a budapesti lakása levélszekrényében. Az iromány, amelynek címe: „Nyilatkozat a szovjet nukleáris balesetről” a fejlett tőkés országok vezetőinek tokiói nyilatkozatát tartalmazza, amelyben élesen elítéli a Szovjetuniót, amiért a csernobili katasztrófát követően nem adta meg a szükséges tájékoztatást.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BRFK áb szervét.

(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOII, Összefoglaló jelentések, 103-8-1986.]

12. Az 1986. évi 104. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 29.

11. F. hó 26-án a déli órákban a Budapest, V. kerületi Vörösmarty téren röplapokat osztogatott egy kb. 25 év körüli szőke, hosszúhajú nő. A magyar nyelven írt, nyomdai eljárással készült kb. 15x10 cm nagyságú iromány a csernobili atomerőmű robbanásával és annak hatásával kapcsolatos felhívást tartalmaz. Az anyag szövegezése és külleme arra utal, hogy azt Ausztriában készítették.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOII, Összefoglaló jelentések, 104-11-1986.]